

Det händer i

BIOSFÄROMRÅDE VOXNADALEN

INFORMATION OM BIOSFÄROMRÅDE VOXNADALEN, 2020

SID 6 MEDBORGARFÖRSLAG

GAV RESULTAT

SID 11-13 KVALITETSVÄRDEN

I SKOGEN

SID 15-17 VANDRA I

HANS LIDMANS FOTSPÅR

SID 8 ÖDLING

PÅ SKOLSCHEMAT

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

BIOSFÄROMRÅDE
VOXNADALEN

Hylströmmen, Foto Hans Strand

Ett år med biosfärområde Voxnadalen!

Det har nu gått över ett år sedan invigningen av biosfärområdet. Under det gångna året har vi bland annat hunnit med att bilda en ny styrelse, anta en femårig utvecklingsplan för biosfärområdet, ansvarat för eller på annat vis varit delaktiga i upp till 20 olika projekt som berör områdena skog, vatten och det öppna kulturlandskapet. Några av dessa projekt presenterar vi i denna tidskrift.

Det går naturligtvis inte att summera det gångna året utan att nämna corona. Effekterna av coronapandemin har drabbat även biosfärområdets arbete. Exkursioner, föreläsningar och event har fått ställas in på oplanerad framtid, medan annat har gått att genomföra i en annorlunda tappning. Möten och samtalen med andra människor har ersatts av digitala möten och webbkonferenser.

Att enskilda personer kan göra skillnad, kan få saker att hända har vi sett många exempel på under året och några av dem kan ni läsa om här i tidningen. Att vara del

i ett biosfärområde ger stora möjligheter att testa nya projekt och idéer som leder till hållbar utveckling och att vi tillsammans kan göra vår del i att uppfylla FN:s De Globala målen.

Vi hoppas att detta magasin ska ge dig en god bild av vad biosfärområden är samt inspiration till vad du eller din organisation, din förening eller ditt företag kan göra för att bidra till ett starkt biosfärområde här i Voxnadalen. ■

Koordinator Biosfärområde Voxnadalen

Hanna Alfredsson

Styrelseordförande Biosfärområde Voxnadalen

Mikael Jonsson

Hanna Alfredsson, Foto Denise Lindberg

Mikael Jonsson, Foto privat

REDAKTIONSGRUPP:

Hällpetters Maria Bergström, Hanna Alfredsson och Olle Berglund.

ANSVARIG UTGIVARE: Hanna Alfredsson, Biosfärområde Voxnadalen

KONTAKT: Biosfärområde Voxnadalen, Ovanåkers kommun, 828 80 Edsbyn

E-POST: info@voxnadalen.org

HEMSIDA: www.voxnadalen.org

LAYOUT & TRYCK: Reklamab, Edsbyn

PAPPER: Omslag Nordi Silk 150 g, inlaga Nordi Silk 115 g

Tidskriften är en utgivning av Biosfärområde Voxnadalen och delas ut till hushåll inom Ovanåkers, Ljusdals och Bollnäs kommuner som berörs av biosfärområdet.

Biosfärområde Voxnadalen finansieras av Ovanåkers, Ljusdals och Bollnäs kommuner och Naturvårdsverket.

Omslagsbild: Utsikt från soldattorp "Bösa" i Västra Hian Knåda, foto Olle Berglund

Projekt Aktionsplan för biologisk mångfald i Biosfärområde Voxnadalen, projekt Odling för det hållbara samhället

Projekt kvalitetsaspekter i skogsbruket & tänk utanför hyggesboxen" samt "fäbodlar och småbruk, en resurs för framtiden

Biosfärområde Voxnadalen, illustration Alf Forsblom, Järvsö Naturvårdsbild

VAD ÄR EGENTLIGEN ETT BIOSFÄROMRÅDE?

■ TEXT HANNA ALFREDSSON

Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar samhällsutveckling. En plats som kan vara inspirerande för andra, något att ta efter och lära sig av. I Sverige finns idag sju biosfärområden, och Voxnadalen är ett av dem. Vi är mycket stolta över det!

Rent konkret så är ett biosfärområde en geografisk plats, utsedd av FN-organet Unesco. Platsen kännetecknas av höga biologiska och kulturhistoriska landskapsvärden i ett område där också människor bor, lever och verkar. Det är därför inte ett område som skall skyddas från mänsklig aktivitet. Fokus ligger istället på hållbar utveckling i ett integrerat ekologiskt, socialt och ekonomiskt perspektiv. Utnämningen till biosfärområde kan inspirera oss människor som lever här att i lokal samverkan utforska idéer om hur vi både kan bruka och bevara naturens ekosystemtjänster i en hållbar relation mellan människa och natur.

Alla världens biosfärområden, idag 714 stycken i 129 länder, ingår i Unescos program *Människan och Biosfären*. Ett huvudmål för Unescos globala biosfärprogram under perioden 2015–2025 är att bidra med goda exempel, vara modellområden, för

genomförandet av Agenda 2030 och De Globala målen. Under 2021 firar programmet 50 år!

Biosfärområde Voxnadalen är utnämnt av Unesco i juni 2019. Geografiskt utgår biosfärområdet i huvudsak från älven Voxnans avrinningsområde och inbegriper delar av Ovanåkers, Ljusdals, Bollnäs och Rättviks kommuner. Ovanåkers kommun är juridisk huvudman för biosfärområdets organisation men biosfärområdets styrelse består idag av ledamöter från Ovanåkers, Ljusdals och Bollnäs kommuner, Region Gävleborg, Los Byaråd, Mellanskog, Svenska Jägareförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund LRF, Förbundet svensk fäbodkultur och utmarksbruk, Sportfiskarna och Naturskyddsföreningen. ■

BIOSFÄROMRÅDE VOXNADALEN HAR TRE FOKUSOMRÅDEN

- Skogen som hållbar resurs
- Levande vatten
- Ett öppet och levande landskap

Sveriges biosfärområden

Leif Nordlöf, Foto Hällpetters Maria Bergström

Gudrun Axman Jumisko, Foto Evelina Olén

Biosfärområdet – en del av världen

Snart öppnas en ny utställning på Hälsingegård Ol-Anders i Alfta. En utställning om Biosfärområde Voxnadalen, ja, men materialet får oss att tänka lite längre...

■ TEXT HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Gudrun Axman Jumisko, verksamhetschef på gården och Leif Nordlöf, kulturkonsulent i Ovanåkers kommun ger oss en förhands-titt och förklarar hur de har tänkt.

– Vi började jobba med det här i våras och grunden var att vi ville förklara vad ett biosfärområde är för något. Det är inte alls självklart att alla vet det. Biosfär? Är inte det något upp i rymden? Ungefär så har vi hört sägas, beskriver Gudrun om hur utgångsläget var.

Väggarna i rummet är täckta av tre fototapeter som representerar biosfärområdets tre fokusområden, skog, det levande landskapet, och vattnet. Blicken fastnar och sjunker in i bilden av en fåbodvall. Från fåboden är kopplingen till Världsarvet Hälsingegårdar så enkel, förklarar Leif.

– Fåboden är en av orsakerna till att vi kunde odla mycket lin här i Hälsingland. Att man hade djuren på utmarksbete i skogen under hela betessäsongen frigjorde odlingsmark för linodling. Det var alltså krassa ekonomiska skäl som låg bakom. Linet gav oss stora inkomster, vi kunde

därför bygga dessa gårdar som idag är ett världsarv.

På ett tidigt stadium i arbetet bestämde man sig alltså för att även ta in världsarvet i utställningen. Att visa hur allt hänger ihop.

ETT GLOBALT PERSPEKTIV

Den gemensamma nämnaren för både biosfär och världsarv är Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur, UNESCO. Sedan var inte steget långt att även ta in FN:s sjutton globala mål för hållbar utveckling.

Gudrun förklarar vidare.

– Som både biosfärområde och världsarv är vi del av något större, vi hör samman med andra delar av världen, andra biosfärområden, andra världsarv. Vi jobbar alla med hållbarhet. Vi började tänka på hur vi, här i våra fokusområden, jobbar för de globala målen och hur vi främjar ekosystemtjänster i våra livsmiljöer.

Vi går vidare till en vägg där det hänger ett illustrationsmaterial. Leif pekar på en av tavlor och berättar.

– Här kan vi se hur vi i fokusområdet Levande vatten till exempel tangerar fem av de sjutton målen.

Gudrun fyller i.

– Vi vill synliggöra att vi i biosfären jobbar för att uppfylla målen. Vi gör det i alla våra tre fokusområden fast vi inte ens tänker på det.

Så självklart alltihop. Att vi redan i entrén till utställningen möts av ett bildspel som beskriver FN:s globala mål i en utställning om vårt biosfärområde känns helt rätt.

Utställningen var planerad att öppnas i mellandagarna men i skrivandes stund är det knappast troligt att det blir så med tanke på Covid – 19. ■

TIPS!

Hälsingegård Ol-Anders är besökscenter för Världsarvet Hälsingegårdar. Här finns Emigrantmuseet och ett industrimuseum om företaget ÖSA. I ett av husen finns en utställning om Hälge, världens mest kända älg.

”PENSIONÄRSGÄNGET” FIXAR MULTILEDER I LOS OCH ORSA FINNMARK

■ TEXT HANNA ALFREDSSON FOTO ELI HYNNE

Här arbetas det idogt med att grovröja sly, sätta upp ledmarkeringar och informationstavlor. De anlägger broar och spänger samt kartlägger sträckor med GPS. Tillsammans har de lagt ner över femhundra ideella timmar det här året på att anlägga leder i skogarna kring Los.

Drivet att utveckla ett ledsystem för vandring, terränglöpning och MTB-cykling är stort i ”pensionärsgruppen” som de kallar sig. Kontaktvägarna är korta, säger Eivor Eklind och Eli Hynne som är kontaktperson för vandringsgruppen som ligger under Los Byaråd.

– Vi känner varandra och när något är på gång ringer vi runt och frågar folk om de kan följa med. Kan man inte denna gång så kan man nästa gång. Det är inga krav eller spikade datum, vi kollar vädret och kontaktar varandra. Det har inte varit svårt att få folk att ställa upp och nu under den här sommaren har nya personer tagit kontakt och vill hjälpa till.

Naturintresset är stort men också viljan att göra något för bygden.

– Vi är förstas intresserade av att vandra, vistas i naturen och motionera, men vi vill också visa på vad som finns i Los och Orsa finnmark. Vi har så fin natur, mycket sevärt och intressant som aldrig kommer fram i turistiska sammanhang, fortsätter Eli och Eivor.

TRE ÅRS ARBETE

Arbetet började 2017 då gruppen restaurerade den förfallna Finnmarksleden som går från Los Hembygdsgård till världsarvet Fågelsjö via Hamra nationalpark, en sträcka på ca 40 km. Därefter tog sig gruppen an Hälsingeleden från Los till Hedbäcken.

Delar av Finnmarksleden går efter gamla cykelvägar från flottartiden och är gjorda med handkraft, spett och spade på 1930-talet. Och näst på tur är att rusta upp ännu fler cykelstigar för vandring och MTB-cykling. Målet är att utöver Finnmarksleden och Hälsingeleden kunna erbjuda och marknadsföra cirka 40 km gammal cykelväg längs med Voxnan från Rullbo till Grästjärn, ett unikt sätt att komma väldigt nära älven med dess strömmar och forsar.

– I juni hade vi en första träff med Biosfärområde Voxnadalen och det har blivit ett lyft för oss! I augusti kom vi genom biosfärområdet i kontakt med två killar från Ovanåkers sticyklister som kom och provcyklade och kartlade delar av cykelvägarna. Efter deras besök blev vi så peppade och uppåt eftersom de tyckte vi hade så fina leder, fortsätter Eivor och Eli.

ROS AV CYKLISTER

De två sticyklister Emil Forsmark och Hans Ollonen från Alfta var imponerade av cykelstigarna.

– Vårt första intryck av cykelstigarna var att eftersom de är byggda stigar så är de i princip fria från sten vilket gör dem mycket lättcyklade. Vi tycker det är positivt då vi har så mycket sten i hemtrakterna, säger Emil Forsmark från Viksjöfors.

Hans Ollonen från Alfta håller med.

– Stigarna erbjuder väldigt fin natur och vackra vyer över Voxnan.

BIOSFÄRLED?

På lång sikt är visionen att knyta ihop ledsystemet i Los med delar av grannkommunen Ovanåker och det finns redan några tankar kring hur en naturlig fortsättning ner mot Voxnabruk skulle kunna se ut. Vem vet, kanske att tiden en dag är kommen för en biosfärled som sammanlänkar Fågelsjö i norr med Bollnäs i söder? ■

Brobygge på sträckan Malungshed - Grästjärn

Emil och Hans provcyklar

“Det är inga krav eller spikade datum, vi kollar vädret och kontaktar varandra.”

Medborgarförslag satte bollen i rullning

■ TEXT & FOTO HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Petra Hagelin gick omkring hemma i Edsbyn och funderade. Hon såg nyklippta gräsmattor överallt och dikesrenar som slogs vid fel tidpunkt. Det här är inte bra tänkte hon och beslöt sig för att gå hem och skriva.

– Jag hade länge retat upp mig på att så mycket resurser går åt till att klippa gräsmattor hela tiden, de borde inte slänga våra pengar i sjön på något som motverkar den biologiska mångfalden. Istället kunde man anlägga ängar på de gräsytor som inte beträds och slå dem en gång om året, när det blommat över. Kommunen skulle spara pengar, det skulle bli mycket vackrare och framförallt så skulle det gynna våra pollinerare.

”Det där borde man kunna ändra på” tänkte Petra och lämnade in ett med-

borgarförslag där slutklämmen löd *Jag föreslår att Ovanåkers kommun antar en aktionsplan för gynnande av bin och andra pollinatörer.*

BESLUT I FULLMÄKTIGE

Förslaget röstades igenom i fullmäktige och i mars 2020 hade Ovanåkers kommun tillsammans med Bollnäs och Ljusdal en LONA-ansökan klar till projektet *Aktionsplan för biologisk mångfald i Biosfärområde Voxnadalen.*

– Jätteroligt, jag hade nog inte förväntat mig att det skulle bli så mycket av det, att man skulle ta hela förslaget. En del av de saker jag föreslog var att man ska plantera mer träd och buskar för att gynna insekter och fåglar, och det kostar ju pengar och blir mer krångel för kommunen att sköta.

STUDERAT BIOLOGI

När man läser medborgarförslaget i sin helhet är det uppenbart att Petra är väl påläst i ämnet.

Naturvårdsprojekt för ökad biologisk mångfald

■ TEXT & FOTO HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

I mars drog arbetet igång med det nya projektet – *Aktionsplan för biologisk mångfald i Biosfärområde Voxnadalen.*

Therese Holmsten, projektledare, berättar vad som har gjorts och vad som är på gång härnäst.

– Steg ett var att under året ta fram ett kunskapsunderlag, en inventering för att beskriva nuläget. Tillsammans med Stefan Olander, ordförande i Gävleborgs Botaniska förening, har vi besökt utvalda platser i Ovanåker, Bollnäs och Ljusdals kommuner. Urvalet har vi gjort i samråd med kommunekologer och parkdriftsansvariga.

Fokus vid urvalet har främst legat på kommunalt ägd mark nära tätorterna. Ett undantag har gjorts för Svabensverk som

redan tidigare är känt för sina intressanta arter på bland annat den kommunala marken utanför stallet.

– Efter inventeringen har vi planerat vad som skall göras, vilka åtgärder vi ska sätta in. Vi ska anlägga äng på vissa ställen, röja, och en del platser kan hägnas in för att ha betande djur.

Projektet är slut vid årsskiftet och nu ligger en ansökan inne för fortsatt arbete

Therese Holmsten

Petra Hagelin

– Ja, medger hon, jag har läst biologi vid högskolan Gävle i tre år och är mycket intresserad av biologisk mångfald, klimat- och hållbarhetsfrågor.

Petra är en hängiven odlare och har en klar bild av hur en trädgård skulle kunna byggas upp med olika sorter för att på det mest optimala sätt gynna insekter och pollinerare.

Så mycket kompetens det finns här hemma runt hörnet. Bra där Petra! ■

under 2021–22. Det är då planerna skall omsättas i handling.

– Vi går helt enkelt från aktionsplan till aktion. ■

PERSONRUTA

Namn: Therese Holmsten, 29 år.

Bor: I Ämnebo där hon också är född.

Utbildning: Agronom, utbildad vid SLU i Uppsala.

Främsta anledning att bo kvar i hemkommunen: Lugnet och närheten till naturen. Livskvalitet i vardagen, något jag uppskattar mycket efter att ha bott tio år i en stor stad. Det känns som att vi tar hand om varandra på ett annat sätt här på landsbygden. Det tycker jag är viktigt.

REKO - närproducerade varor utan mellanhänder

■ TEXT & FOTO HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Den 11 november var det premiär för nystartade REKO Edsbyn Alfta, den första varuutlämningen gick av stapeln på parkeringen utanför bandyarenan. Välbesökt och uppskattat av såväl konsumenter som producenter.

Värd för arrangemanget var Monika af Ekenstam som också är den som tagit initiativ till den nystartade REKO-gruppen. – Jag tycker att det gick bra och är jättenöjd med tanke på att det var första gången på en liten ort, säger Monika.

Tio producenter fanns på plats, antalet besökare var svårt att uppskatta då folk kom i omgångar, hämtade ut sina varor och lämnade platsen. Ett korrekt beteende i pandemitider. Under andra omständigheter hade det varit givet att mingla runt och passa på att umgås. Kvällens omsättning var förvånansvärt hög. – Eftersom jag är sifferintresserad har jag

Sofie Klanga

Monika af Ekenstam

haft lite koll och gjort ett överslag, det omsattes ungefär 40 000 kronor under den halvtimme som utlämningen pågick. Det blir intressant att följa över tid och se hur det utvecklas.

STARTADE GRUPPEN

Monika och hennes familj flyttade till Hälsingland i våras. Innan flyttlasset gick kollade hon om det fanns någon REKO-ring i Ovanåker. – Det gjorde det inte så jag tänkte, okej, då får jag starta en grupp. Har man bott länge på en plats har man kanske kontakter och vet var man får tag på lokala produkter, men det hade inte jag. Jag började med att kontakta Tina Fröroth från gruppen i Delsbo/Ljusdal och fick mycket bra stöd därifrån. Annars hade jag nog inte kommit igång så snabbt. Jag startade REKO-gruppen på Facebook i oktober och började sedan kontakta producenter.

Raskt jobbat. Facebookgruppen har i skrivandes stund närmare 900 medlemmar.

Vi hejdar en av besökarna, Sofie Klanga, för att höra vad hon handlat och vad som lockat henne hit.

– Jag är här för att hämta varor till min svägerska och bror, de har köpt tunnbröd och korv. Själv har jag inte beställt något. Jag har precis blivit inbjuden till Facebook-gruppen och hört talas lite om det också. Jag är glatt överraskad av att det är så stort utbud och ska bjuda in mina vänner till det här. Nu ska jag och min pojkvän kolla in vad som finns att handla

Hela idén med REKO känns så självklar, så rätt och så enkel. Vi ser fram emot fortsättningen. ■

VAD ÄR EN REKO-RING?

REKO står för Rejäl Konsumtion och är ett sätt att handla lokalproducerad mat utan mellanhänder. Konsumenter och producenter på en ort går samman och startar en REKO-ring där råvaror och produkter säljs direkt från producent till konsument. Enkelt och genialt!

Den första REKO-ringen i Sverige bildades i Grästorps hösten 2016. I september 2020 fanns det drygt 200 REKO-ringar med drygt 700 000 medlemmar i de olika Facebook-grupperna. Idén kommer från finska Österbotten där modellen med REKO-ringar startade 2013. Bakom REKO-ringen står Hushållningssällskapet, läs mer på www.hushallningssallskapet.se

nästa gång, köpa lite god julmat. När man inte kan samlas till jul så kan vi piffa upp stämningen lite extra god mat istället.

Sofie berättar att hon tidigare bodde i sju år i Kvarnberg utanför Los och producerade mycket själv.

– Riktigt off grid mitt i skogen utan grannar. Där odlade vi grönsaker och hade kött från skogen. Nu bor jag i lägenhet i Edsbyn så det är fantastiskt att få ta del av det som andra odlar. ■

Pionjärprojekt på skolan i Loos

I början av november gick skolan ut med en efterlysning på Facebook. ”På måndagen den 9 november mellan klockan 12–15 ska vi försöka bygga upp odlingsbäddar och då behöver vi hjälp!”

■ TEXT HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Vad är det som är på gång? Vi ställer frågan till Pia Enocson, förstelärare på skolan i Loos som förklarar.

– Vi har startat ett projekt och hållit på med en massa saker. Vi har fiskat och rökt i vår hemmabygda röckåta, vi har gjort flegångsfolie av gamla lakan och bivax, varit på studiebesök och en hel del annat. Men nu har vi fått nyttjanderätt på ett område i anslutning till skolan och där har vi börjat odla.

Området ifråga är på 360 kvadratmeter och dit kom elever, lärare, bybor, föräldrar, far- och morföräldrar med spadar, krattor och skottkärror. Flera av ortens företagare bidrog också på olika sätt.

– Magnus från CJM Allservice levererade några skopor jord, Lottaboden skänkte växter och Stig från Lunds bigård fräste upp hela området. Några elever följde med upp till Myrlunds hästhage och hämtade dynga som vi hjälptes åt att lasta av och skotta ut.

På tre timmar lyckades gruppen bereda marken, bygga odlingsbäddar, pallkragar och dessutom plantera vitlök och annan höstsädd.

– Äldre personer som passerade förbi såg gillande ut och någon sade ”vad kul att ni lär er det där, förr kunde vi det allihop”. Nu vet många inte ens var chipsen kommer ifrån.

HUR DET BÖRjade

Efter att Voxnadalen utnämns till biosfärområde började Pia och hennes kollegor fundera på hur man kunde använda

detta för att berika skolverksamheten.

– Utnämningen medför ett särskilt uppdrag - att visa goda exempel på hur vi människor kan leva så att jordens resurser räcker på sikt. Och det uppdraget tar skolan på största allvar, menar Pia.

Funderingarna utmynnade i att man började skissa på en projektplan med arbetsnamnet *Livsmedelsproduktion och biologisk mångfald*. Projektet syftar till att ge praktiska och teoretiska kunskaper om hur eleverna på hemmaplan med enkla medel kan påbörja och genomföra olika åtgärder.

– Vi arbetar ämnesöverskridande, alla ämnen blandas in i varje del av arbetet. Vi ska plantera svedjeråg och svedjerovor och där får vi in historieämnet. När vi nu ska sätta oss och planera för värsädd kommer matematiken in för att beräkna mängden jord vi måste beställa, antal plantor och radavstånd. Odling handlar både om geologi, kemi och hemkunskap. Eleverna får helheten och kan se samband och när man för in abstrakta saker är det lättare att ta till sig.

Eleverna ser nu fram emot vårens arbete. Projektet håller på till slutet av oktober -22 så de har två intensiva odlingsår framför sig. Efter skörd ska produkterna tas om hand och förädlas till livsmedel.

– Vi är så glada att vi kommit igång och ser fram emot vad det kan resultera i. ■

Hästgödsel hämtade vi i Myrlunds hästhage, Foto Pia Enocson

Odlingsbäddar, Foto Pia Enocson

Pia Enocson, Foto Bosse Enocson

FÄBODAR

■ TEXT OLLE BERGLUND

Med en blick i backspegeln kan man säga att arbetet med Biosfärområde Voxnadalen började redan i seklets början. Då fick Ovanåkers kommun nämligen medel från Naturvårdsverket för att göra insatser för att öppna upp landskap som växt igen.

Då hände det mycket på Sässmanområdet och inte minst på många av våra fåbodvallar. Nu när Biosfärområdet gått från att vara en kandidat, där arbetet fokuserats kring själva ansökan, till att vara ett område som aktivt jobbar som modellområde för hållbar utveckling, är det naturligt att ta nya tag inom det öppna odlingslandskapet.

ÖPPNA VALLAR IGEN

Under 2020 påbörjade vi arbeten med att stänga och hålla fåbodvallar öppna tillsammans med arbetsmarknadsenheten AME i Ovanåkers kommun. HibovalLEN i närheten av Skålsjön har berikats med ett tiotal betande kossor. Där har det rensats gammal taggtråd, och nya färnät med eltråd omfamnar området med en drygt åtta hektar stor hage. I Västbo, nordväst om Edsbyn, har fyra fåbodrutor om drygt tio hektar hägnats in. Där har det gått nära nog 40 ungtackor på bete i sommar. Ingen av dessa vallar har haft boskapsdjur på områdena de senaste 70 åren.

ÖAR AV MÅNGFALD

Idag fokuserar samhället på grön infrastruktur för att gynna den biologiska mångfalden. Med ett aktivare fåbodbruk och utmarksbruk bildas öppna brukade ytor i skogslandskapet. Områden av öar för insekter, fåglar, och blommor och som är så viktiga för den biologiska mångfalden. Många av de arter som idag är rödlistade i Sverige finns historiskt på de marker som aktivt hävdas i utmarksbruket och på fåbodvallar.

LADOR I LANDSKAPET

Vi har också tagit initiativ till ett nytt renoveringsprojekt av lador. Det handlar om att följa upp de åtgärder som genomfördes i slutet på 90-talet på Hömyren och senare i Sässmanområdet. Lador blir alltmer sällsynta i landskapsbilden. Värdet av att se till att de blir kvar kan vara svårt att definiera i kronor och ören, men de områden där de bevaras kommer att bli unika på grund av att de är ovanliga. ■

Shewit Meleake och Yohannes Tesfahiwet, Foto Olle Berglund

Djuren på plats i Hibo, Foto Cris Lindgård

VILL DU ODLA MER GRÖNT MEN SAKNAR EGEN MARK?

Nu blir det möjligt för dig som saknar egen mark att odla på kommunala marker i Edsbyn och Alfta.

Johan Olanders, planchef vid Ovanåkers kommun, tycker att det är bra.

– Varje vår hör privatpersoner av sig till Ovanåkers kommun med förfrågningar om att odla för behov på kommunal mark. Ovanåkers kommun är i regel mycket positiva till sådana initiativ och kan erbjuda mark, men allt som oftast blir det ändå av olika anledningar inte något av det hela. Att kunna bistå med lite mer praktisk hjälp för att komma igång skulle göra stor skillnad.

Det är tack vare projektmedel från Lokala Naturvårdssatsningen som det nu blir möjligt att iordningställa marker där enskilda personer kan odla. Under vintern kommer biosfärkontoret att påbörja planeringsarbetet så att de praktiska insatserna kan komma igång under tidig vårr.

Inspirationsträffar

I projektet ingår också att arrangera flera sammanhängande inspirations- och utbildningsträffar med start under kommande vårvinter. Under träffarna kommer exempelvis olika odlingsformer att diskuteras liksom hur man bäst planerar sitt odlingsår utifrån rådande växtzon.

– En förhoppning med projektet är att hitta människor som vill gå samman och utveckla en modell för att odla gemensamt. På så vis kan odlingen ge större utväxling samtidigt som skötselansvaret delas på flera. Kanske det till och med kan leda till en viss leverans till den lokala reko-ringen, det vore en dröm i så fall, säger Hanna Alfredsson, koordinatör Biosfärområde Voxnadalen.

Missa inte! I början av 2021 kommer vi att gå ut med mer information, håll koll på vår Facebook-sida, hemsida och i lokala medier.

Hällpetters Maria Bergström

Välbesökt exkursion om mångbruk i biosfärområdet

■ TEXT & FOTO HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

I början av oktober samlades ett fyrtiotal deltagare i Norra Långhed för en dag i skogens tecken. Programmet bjöd på flera exempel på hur mångbruk av skogen kan bedrivas både hållbart och lönsamt. Bland de inbjudna föreläsarna fanns Mikael Edström från Fetvedens vänner, Hans-Olov Lönn från Sefres Trävaruhandel, Filip Hedberg från Björnsafari, Ola Engelmark som är skogsforskare, biolog och författare. Dagen inleddes på ForRest hos Lena Hisved som också berättade om sitt företagande inom turistnäringen.

Exkursionen var ett samarrangemang mellan biosfärområde Voxnadalen, Föreningen Spillkråkan och Föreningen Skogens mångbruk.

NYBLIVEN SKOGSÄGARE FICK MYCKET ATT TÄNKA PÅ

Marie Elf var en av de nöjda deltagarna.

– Det var intressant att få höra vad man som skogsägare kan göra mer än att bara avverka, att man kan få ut andra värden ur skogen. Det väckte många tankar hos mig. Det finns så mycket kreativa idéer, så mycket man kan göra. Men det behövs också kunskap, vilket förmedlades på ett bra sätt av föreläsarna under dagen. Alla var så duktiga pedagoger, som Mikael från Fetvedens vänner som hade med sig flera stubbar och träslag och beskrev hela processen.

Något som gladdde arrangörerna var den breda uppslutningen, att det var en blandad mix av kvinnor, män, äldre och yngre. Detta var också något som Marie noterade.

– Folk kom från alla geografiska håll, jag blev glatt förvånad över uppslutningen och blandningen. Det blev intressanta diskussioner när de som ägt skog länge ställde frågor som gjorde att vi nya skogsägare fick lära oss en hel del.

SKOG I NORRBOTTEN

Marie blev med skog i samband med att hennes mor avled för ett par år sedan. Från början var hon lite tveksam till sin roll som skogsägare.

– Det är svårt att ha skog i Lainio, 130 mil bort, så jag funderade

“ Hur ska man egentligen leva och hur ska man bo?”

på att överlåta min del till en kusin. Sedan åkte jag upp och tittade på ägorna tillsammans med min morbror. När jag såg myrarna och träden som jag själv varit med och planterat som barn, då kände jag att ville behålla skogen. Men jag behövde mer kunskap så jag går nu en 15-poängskurs i hållbart familjeskogsbruk på Linnéuniversitetet, dessutom har jag gått med i Föreningen Spillkråkorna. Jag kände att ska jag ha skog så vill jag ta kontroll över mitt ägande.

LIVSTILSFÖRÄNDRING

Till vardags är Marie professor i omvårdnad vid Högskolan Dalarna och bor i Falun. Merparten av året har hon dock coronabott och arbetat på distans i familjens sommarhus i Svabensverk. Något som gett henne nya perspektiv.

– När pandemin bröt ut väcktes frågor som ”hur ska man egentligen leva och hur ska man bo?” Nu har jag funnit en ro i nya aktiviteter och märkt att det finns massor att göra i Ovanåker. Här har vi nära till naturen. Tillsammans med några grannar har vi kollektiv-får och jag har skaffat egna höns. Vilken upptäckt! Jag är inte ensam om det här, det pågår en stor inflyttning till byar på landet. På skogsexkursionen var det roligt att se att människor är så intresserade av sin bygd och att de har så många kreativa affärsidéer som gör det möjligt att leva på landsbygden. Nu ska jag hålla mer koll på vad som händer i biosfärområdet. ■

Marie Elf

Hälsingefuran blir till VoxWood

Hälsingefuran har länge varit eftertraktad för timring, möbelsnickeri och inredning. En resurs för Voxnadalen. Men hur tar vi tillvara det kapitalet och hur kan det gynna vårt lokalsamhälle?

■ TEXT & FOTO HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

MÖJLIGHETER

En bild växer fram hur vi sitter på en skattkista av högkvalitativ skog men också av kunskap, traditioner och innovationsvilja.

– Det finns ett stort behov av bra byggnadsvärdvirke och det har vi i Voxnadalen. Vi har en jättemöjlighet att jobba med arkitekter och designers, en produktutveckling som bygger på den utmärkta kvalitet som finns här och att skapa arbetstillfällen med råvaruförädling där råvaran finns, istället för att skicka iväg den.

VOXWOOD

Ett nytt varumärke har tagits fram och är nu skyddat hos Patent och registreringsverket. Gruppen har också tagit fram kvalitetskriterier för VoxWood i en skala 1 – 5, de skogsägare och företag som ansluter sig till olika Vox-klasser kan använda sig av varumärket, för högkvalitativa slutprodukter.

– I förlängningen kan vi skapa en ursprungsmärkning på de produkter som tillverkas. Den som exempelvis köper en designmöbel kommer att kunna veta vem som ägde skogen. Och som skogsägare kan man veta att ens skog blir till en Vox-produkt, att den egna skogen skapar arbetstillfällen i Voxnadalen. Som det är nu säljer man bara av ett parti utan att veta vad det blir av det i slutändan.

Biosfärorganisationen bjöd in Mikael Scherdin för att titta närmare på de frågorna. Mikael berättar om processen.

– Under våren har vi haft nio workshops tillsammans med aktörer som lokala skogsägare, företagare inom skogsnäringen, forskare, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, biosfärorganisationen och Mellanskog. I processen börjar vi alltid med att identifiera de problem som finns för att därefter hitta vägar framåt.

PROBLEMBILDEN

Här kom man fram till att det dels är svårt att få tag på bra virke vilket gör att många snickerier läggs ner varje år, dels att de högkvalitativa träd som finns används dåligt då de ofta kokas ner till massa. Förädlingsvärdet av skogen hamnar någon annanstans än där skogen växt upp och att skogsägarna får för dåligt betalt.

– Förr tog man vad man behövde från skogen och byggde någonting. Nu är skogsbruket extremt specialiserat och industrialiserat med gigantiska sågverk där varan säljs på den europeiska marknaden. Stora volymer som går igenom ett standardiserat sågverk kasseras istället för att användas till produkter. En mindre aktör kan däremot såga vad kunden behöver vilket kan sänka spillet med 20 – 30 procent.

Furor i Homnabo

VOXKEDJAN

Processen fortsätter. Under 2021 kommer mer information gå ut till skogsägare för att engagera dem att bli leverantörer till VoxWood.

– Vi har också registrerat in varumärket Voxkedjan. Det är tänkt som en samlande organisation för alla de som jobbar med skogsrelaterade produkter – rekreation, turism, bär, kött och fisk.

Projektet är ännu i sin linda, vi väntar mer information under nästa år. ■

FAKTARUTA MIKAEL SCHERDIN

Mikael är processledare för *Smarta och hållbara städer och samhällen* åt Region Gävleborg men också som forskare inom entreprenörskap och horisontella innovationsprocesser på Högskolan Gävle.

– Jag sätter igång händelser, i fallet med VoxWood är det en horisontell innovationsprocess, som också används till forskning, för att bättre förstå hur man kan arbeta med regional utveckling på nya sätt.

Metoden kallas *action research*, eller på svenska *aktionsforskning*.

Virkesbrist i byggnadsvårdsbranschen

■ TEXT HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Så här kan vi inte ha det, säger Hans Olov Lönn, kan vi inte underhålla vårt kulturarv så uttraderar vi vår egen historia.

Hans Olov driver sedan 2011 Sefres träförädling hemma på gården i Järbo. Inriktningen är att erbjuda lokala kvalitetsprodukter med miljö och hållbarhet i fokus och han har därför också engagerat sig i arbetet för varumärket VoxWood. Hans Olov har bland annat levererat golv- och panelvirke till gamla kyrkor, Skansen och många andra byggnadsvårdsobjekt. Efterfrågan är stor men kruxet är att det inte går att få tag på virke av rätt kvalitet till byggnader där man räknar med att det ska hålla mycket länge.

– Det är en enorm brist. Vad vi behöver är täta årsringar och hög andel kärnved. Över 30 procent av de byggnadsvårdprojekt som startas går inte i land på grund av att man inte får tag på det. De stora bolagen säger att det inte finns något behov av kvalitetsvirke men byggnadsvårdsbranschen omsätter 250 000 kubik om året.

Den totala efterfrågan på högkvalitativa produkter uppgår totalt till en miljon kubik varav 65 – 70 procent idag importeras uppger Hans Olov.

– Ett av problemen är att dagens skogsbruk styrs av massaindustrin. Det andra är att de som hanterar timmer idag har

för storskalig produktion, de kvalitets-sorterar inte timmer. De skulle kunna sortera ut stockarna i timmermätningen men de gör inte det.

LOKALT OCH NATIONELLT SAMARBETE

För att hitta rätt virke åker Hans Olov ut och tittar på olika bestånd i ogallrade skogar av hög ålder vilket ibland är rena detektivarbetet.

– Nu är vi på väg till Malung för att kolla på ett bestånd som kan vara uppemot 200 stammar, vilket ger ungefär två kubik per stam. Det var en entreprenör på Fiskarheden som hörde av sig och tipsade. De tar bara stockar upp till 43 centimeter, sedan är det för grovt för dem.

Sefres ingår i en lokal grupp av företagare med samma inriktning.

– Förutom jag så är det Hälsinge Takspån, Martin Karlsson från Kelo Timmer och Byggnadsvård och så Magnus Bolander som har en såg i Norränge. Martin och Magnus arbetar också åt Lassas byggnadsvård. Vi köper timmer och stamblock och sågar andra och tredje stocken, den första går till takspån.

På det nationella planet kommer det nu att bildas en arbetsgrupp med syfte att lyfta frågorna till högre instanser.

– I gruppen kommer Michael Lehorst att ingå, han är nu kulturmiljöstrateg

på Svenska Hembygdsförbundet men tillträder en liknade tjänst på Skogsstyrelsen från årsskiftet. Vi planerar att ha en konferens i Stockholm i vår och vända oss till riksdag och regering. De här frågorna måste lyftas upp. ■

NÄTVERK FÖR KVALITETS-VIRKE/SKOGENS KULTUR-ARVSTJÄNSTER

Så är arbetsnamnet för det nybildade nätverk som planerar att ha konferens till våren. Vi kontaktar Micke Lehorst, kulturmiljöstrateg för Svenska Hembygdsförbundet, som är en av de drivande i arbetet.

– Det här är väldigt nytt, vi har träffats några gånger och formerat oss. Jag har blivit något av en nod i nätverket. Det som är spännande med den här konstellationen är att det är så många olika aktörer inblandade.

Vi kan bara hålla med när Micke berättar; i nätverket finns både ideella organisationer och andra aktörer som Svenska Byggnadsvårdsförbundet, Svenska Kyrkan, Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, Arbetets Museum, Svenska Industriminnesförbundet och Göteborgs Universitet med Hantverkstillverkningens laboratoriet.

– Och så har vi också privata företagare som Hans Olov Lönn, han är en spjutspets i det här sammanhanget.

Hällpetters Maria Bergström

Hans Olov Lönn och Mikael Edström, Foto Marie Elf

Projekt Mera Hälsingefura!

■ TEXT OLLE BERGLUND

Nyligen blev Biosfärområde Voxnadalen beviljade medel från KUA-fonden för att under två år driva projektet *Mera Hälsingefura!*

Projektet bygger på ett identifierat behov av att utveckla kunskapen om att producera kvalitetsvirke av furu via naturlig förnyring. Andelen naturlig förnyring av tall har stadigt minskat inom skogsbruket, och anledningen till detta är troligen flera men förklarad kunskap hos skogsägare är en parameter. Urban Larsson vid Skogsstyrelsen är delaktig i projektet.

– Skogsstyrelsen har under de senaste åren arbetat för ett mer variationsrikt skogsbruk, dock finns det i dagsläget ingen speciell satsning på kvalitetsproduktion av tall.

ANLÄGGA YTOR

Projekt *Mera Hälsingefura* handlar därför om att anlägga skogliga demoytor som visar på metoder för att producera kvalitetsvirke av tall genom naturlig förnyring. Totalt ska fyra demoytor anläggas i biosfärområdet som utgår från stadierna förnyring, röjning, gallring och slutavverkning. Vid demoytorna ska exkursioner riktade till enskilda skogsägare förläggas. Projektet sker i samarbete mellan biosfärområdet, Skogsstyrelsen och Mellanskog. En viktig del i projektet är kontakten med markägare

– Vi är beroende av enskilda skogsägare som kan tänka sig att ta aktiv del i projektet genom att upplåta lämpliga ytor för etablering av demoytor, säger Hanna Alfredsson, koordinator Biosfärområde Voxnadalen. ■

HAR DU SOM SKOGSÄGARE MÖJLIGHET ATT UPPLÅTA PLATS FÖR EN DEMOYTA?

Kontakta biosfärkontoret för mer information!

Nytt utbildningsmaterial

■ TEXT HANNA ALFREDSSON

Idag finns inget uppdaterat utbildningsmaterial om kvalitetsskötsel av tall, varken hos myndigheter eller hos skogsbruket. Satsningar har dock förekommit genom åren, bland annat Mellanskogs satsning, Hälsingefuran – Guldådern i din skog, som genomfördes i mitten på 1990-talet. Det är med utgångspunkt i detta som biosfärområdet nu har startat processen att ta fram ett nytt och uppdaterat utbildningsmaterial om kvalitets-skötsel av tall. Till uppdraget har Benny Gävfert anlitats. Benny har mångårig erfarenhet inom skogsbranschen, och förutom sitt arbete som verksamhetsledare för Rovdjurscentret De 5 Stora i Järvsö, har Benny nyligen varit delaktig i att ta fram den regionala skogsstrategin.

Arbetet är möjligt tack vare projektmedel från Region Gävleborg till Biosfärområde Voxnadalen under perioden 2020–2021. ■

RANDBARKA FÖR BÄTTRE VIRKE

■ TEXT HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Med på skogsdagen var Mikael Edström från föreningen Fetvedens vänner, en rikstäckande ideell förening för alla som är intresserade av att utveckla metoden.

Mikael startade föreningen 1999 efter att ha läst om, och själv provat på, hur man förr i tiden behandlade tallar på olika sätt för att öka beständigheten mot röta. Av dessa gamla kunskaper fastnade han för randbarkning och toppkapning. Fetved innebär att tallen stimuleras att själv impregnera sig genom att producera hartser och röthämmande ämnen i stor omfattning.

METODEN PROVAS I VOXNADALEN

– Vi var strax före midsommar och randbarkade nio stammar. Två stycken här hos Lena Hisved, tre stammar hos Björn Schols och fyra stycken hos Johan Olanders. Det ska vi följa upp nästa sommar, platserna ska också skyltas upp.

Resultatet blir alltså ett hårt virke, motståndskraftigt mot röta och väta. Detta virke kan användas vid renovering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, och vid tillverkning av till exempel fönster, snickeridetaljer och takspån. ■

SÅ HÄR GÖR MAN

Fetved kan produceras på flera olika sätt, varav två beskrivs här.

Randbarkning - det stående trädet randbarkas med olika längd på skaften, cirka 7–8 meter upp på stammen. Barkningen görs när trädet savar, då är det lättast att ta bort ytter- och innerbark. Fetved bildas enbart i de barkade partierna. Första gången barkar man två 7-centimeter breda partier mitt emot varandra, sedan kan man varje år bredda partierna tills hela tallen är barkad. Man börjar randbarkningen 5–10 åren innan avverkning.

Toppkapning - tallen kapas i toppen, cirka 70 procent av kronan kapas bort. Fördelen med toppkapning är att hela splintveden blir impregnerad i stället för enbart de barkade delarna. Nackdelen är att det tar betydligt många år längre än om man randbarkar.

Läs mer på www.fetvedensvanner.com

Det finns också en grupp på Facebook som fungerar som ett forum, sök på fetved så kommer ni till FETVEDENS VÄNNER FATWOOD FRIENDS

“Vad vi behöver är täta årsringar och hög andel kärnved

Rivers of LIFE

■ TEXT HANNA ALFREDSSON

Närmare 60 år efter flottningsepokens slut, nu ska livsmiljöerna i våra vattendrag återskapas i projektet Rivers of Life.

FLOTTLEDSRENSNING

Under 1800-talets mitt började älvarna att användas för timmerflottning vilket pågick ända till mitten av 1960-talet. För att underlätta transporten av timmer på älvarna rensades vattendragen från stenar och andra hinder, medan omfattande sten- och träanläggningar anlades för att styra timret rätt. Ofta stängdes även sidofåror av. Detta förändrade älvarnas morfologi, hydrologi och ekologi. Vattendragen formades till kanaler och därmed försvann en mosaik av livsmiljöer längs stränder och i vattnet som en gång rymde en mångfald av olika växter, insekter och djur.

VANDRINGSHINDER

När transporten av timmer ut från skogen istället blev landburen utvecklades ett enormt vägnät i de svenska skogarna. Detta medförde andra problem i vattendragen. Därav teknisk för att anlägga vägtrummor innebar ofta att det blev vandringshinder för bland annat fisk.

ÅTERSTÄLLNING

Arbetet som nu pågår inom Rivers of Life syftar till att restaurera vattendragen efter de ingrepp som genomfördes under flottningsepoken. Ställa saker till rätta och återskapa en god livsmiljö för de arter som lever i och omkring vattendragen. Konkret kan det innebära att man lägger tillbaka sten och block som tidigare rensats bort från

vattendragen och förlorade lekbottnar kan återställas genom att man lägger ut lekgrus. Vandringshinder som hindrar fisk och andra vattenlevande organismer att röra sig fritt i älvarna ska också tas bort.

Peter Mathisen som är projektledare för Rivers of Life och arbetar vid Länsstyrelsen Gävleborg förklarar.

– Idag finns inte behovet av rensade vattendrag kvar och det är dags att ge något tillbaka till naturen. Om vi får en ökad mångfald och ekologin att åter fungera i dessa vatten så har vi stor nytta av det. Sen är det så att vi genom riksdagsbeslut förbundet oss till att jobba för våra vatten. Där berörs projektet av flera miljö kvalitetsmål, bland annat "levande sjöar och vattendrag".

LOKAL FÖRANKRING

De vattendrag som är aktuella är delar av älvarna Ljusnan, Voxnan och Västerhocklan i Gävleborgs län samt Härjedals-Ljusnan och Gimån i Jämtlands län.

– Det är jätte viktigt för projektet att människorna som bor här uppfattar det vi gör som något positivt. Tanken är att vi ska komma ut och informera om projektet och även ha publika visningar på angjorda demonstrationsytor men just nu begränsas vi av den rådande situationen med Covid-19. Vi hoppas att vi får chansen så småningom, säger Peter.

Att återställa livsmiljöerna i älvarna bidrar till friskare och mer välfungerande ekosystem, hindrar förlusten av biologisk mångfald och ger mer fisk i vattnet. Att återställa livsmiljöerna i älvarna bidrar också till en sänkt strömhastighet och en bättre kontakt mellan älven och strandzonen. Det omgivande landskapets förmåga att lagra vatten är viktig ur flera synpunkter. Vid perioder med torka för att hålla kvar vatten, eller vid exempelvis plötsliga skyfall för att utjämna flödena. Fördelarna är många menar Peter.

– Vad gäller effekter av åtgärderna vill vi att de förhöjda naturvärdena i högre grad ska locka människor att besöka Voxnan för naturens skull. Om inte annat så sprids vetskapen om vackra Voxnadalen med hjälp av projektet. Och vi hoppas så klart också att åtgärderna ska leda till ett förbättrat fiske som både gagnar lokala fiskare och turism. ■

PROJEKTFAKTA

Projektägare Länsstyrelsen Gävleborg.

Projektid 2019-2025

Finansiering EUs LIFE-fonder (60 %) och Havs- och Vattenmyndigheten tillsammans med övriga projektpartners.

Övriga projektpartners Länsstyrelsen Jämtland, Hav- och Vattenmyndigheten, Skogsstyrelsen, Sportfiskarna, SCA, Härjedalens kommun, Ljusdals kommun, Bräcke kommun och Ovanåkers kommun, Länsstyrelsen Dalarna och Region Gävleborg.

Öring, illustration Elin Götzman

I HANS LIDMANS FOTSPÅR

– att återskapa ett legendariskt fiskevatten

■ TEXT & FOTO BENGT OLSSON

Sportfiskarna har de senaste två åren genomfört en restaurering av författaren Hans Lidmans favoritvatten Svartån som han odödliggjorde i sina böcker. Innan fiskens levnadsmiljö förstördes fanns här ett fantastiskt fiske efter framförallt stor öring.

LEGENDEN SVARTÅN – MER ÄN EN Å

Hans Lidmans berömda Svartå är egentligen flera olika åar. Det är känt att Hans Lidman fiskade i- och även skrev om sina fiskeupplevelser från Flaxnan och Mällingsboån, men även Övre Tälningån och Häsboån. Alla åarna ingår i Frösteboåns vattensystem som mynnar i Voxnan nära Alfta.

Vattensystemet var tidigare en optimal miljö för öringen: ringlande och varierande åsträckor med fall och strömmar omväxlat med stora sjöar. Här fanns både goda lek- och uppväxt-möjligheter. Öringarna var talrika och växte sig stora, det fanns fiskar på upp till två kilo och mer. I nedre delen av systemet fanns gott om harr. Lidmans böcker vittnar om ett fantastiskt fiske.

STATUS IDAG

Idag har Frösteboån klassningen "Måttlig ekologisk status", främst på grund av regleringsdammar och vattenkraftverk. Strömmarna är även kraftigt flottledsrensade. Öringen finns kvar i delar av avrinningsområdet men det fina fisket är borta sedan mer ett halvt sekel. Nedgången började redan under Lidmans tid, vilket han även med stor sorg skrev om. Mällingsboån torrlades redan på 1940-talet genom reglering av sjön Mällängen. Förstörelsen av ån är samma tragiska historia som utspelats överallt. Från många vatten finns inga uppgifter kvar om hur fisket var innan exploateringen. Men "Svartån" är ett viktigt undantag: tack vare Lidmans författargärning finns det dokumenterat att naturtillståndet var att det vakade fullt med stora, prickiga öringar i strömmarna. Enligt Lidman de vackraste av alla varelser, så här skriver han i sin bok *Det nappar i Svartån*

"Den stora skatten – det var Svartåns försvinnande stam av gulbukiga och välväxta laxöringar, de starkaste men också de skyggaste bland fiskar".

LÅNGSIKTIGT RESTAURERINGSPROJEKT AV NEDRE TÄLNINGSÅN OCH MÄLLÅNGSBOÅN

Sportfiskarnas långsiktiga fiskevårdsprojekt "I Hans Lidmans fotspår" omfattar olika biotopvårdsarbeten, elfiske, samt kartering av delar av vattendraget. Lokala sportfiskare tog de första initiativen som sedan växt till ett flerårigt åtgärdsarbete

där strategiskt viktiga sträckor restaureras för att förhoppningsvis på sikt få tillbaka ett starkare öringbestånd och ett bra fiske. Bland annat de lokala eldsjälarna Anders Persson och Christer Åsentorp har varit drivande i att fiskevårds-åtgärderna förverkligats. I Nedre Tälningån genomfördes olika biotopvårdsarbeten 2019. Flera strömsträckor i Mällingsboån har i år restaurerats efter flottledsrensning, just i anslutning till Hans Lidmans klassiska fiskeplatser och 130 ton lekgrus lades ut med hjälp av helikopter. Fler åtgärder är inplanerade under 2021. En film om Hans Lidman har även spelats in vid Mällingsboån i år. Filmen är ett samarbete mellan Freewater Pictures och SVT och ska preliminärt visas på SVT hösten 2021.

MER ATT GÖRA

På en önskelista över åtgärder som ytterligare skulle kunna återställa miljön för Svartåöringen finns fria vandringsvägar i hela systemet och en mer naturlig reglering. Sportfiskarna kommer att jobba vidare för att nå så långt som det är möjligt under kommande år.

Att återställa Lidmans fiskevatten är i många avseenden en ren kulturgärning. Berättelserna från Svartån återkommer i många av hans titlar som än i dag har stora läsarskaror. Att restaurera Svartån och återge dess vackra öringar deras levnadsmiljö är därigenom både naturvård och en kulturgärning. ■

Peter Hallgren från Fiskevårdstjänst

Anders Persson, Foto Bengt Olsson

ANDERS ÄR "PAPPA" TILL PROJEKTET "I HANS LIDMANS FOTSPÅR"

■ TEXT HÄLLPETTERS MARIA BERGSTRÖM

Anders Persson, satt uppe i norra Finland när idén dök upp att man skulle kunna restaurera de vattendrag som Hans Lidman fiskade i och skrev så mycket om.

Det var förstås ingen slump att just Anders kläckte idén, mycket i hans liv kretsar natur- och friluftsliv.

– Jag arbetade ett par år, fram till -18, med att ta fram Ovanåkers fiskevårdsplan. Sedan fick jag jobb åt Länsstyrelsen i Västerbotten och flyttade till Umeå. Där har jag arbetat som koordinator inom ReborN, Restoration of boreal nordic rivers, med att restaurera Lögdeälven, en sträcka om 20 mil. Vi samarbetade med Länsstyrelsen Norrbotten som ansvarade för de tio mil som ligger i deras län. Jag var också medarbetare i ett par andra projekt, Friskare Skogsvatten och Skoglig hänsyn mot vattendrag och hann även med att jobba som naturguide i finska Lappland.

Och det var där och då som han kom att tänka på Hans Lidman. Anders ringde Christer Åsentorp som är ordförande i Voxnadalens flugfiskeklubb och kontaktade även förbundet Sportfiskarna. Alla nappade på betet och projektet var snart i hamn.

– Det som jag tycker är extra intressant är att vi vårdar både natur- och kulturvården. Vi har ambitionen att anlägga en

kulturstig där man kan lära sig med om Lidman men också om livet i och på sidan av vattendraget.

PÅ HEMMAPLAN IGEN

Anders är sedan november tillbaka i Gävleborg, nu med jobb som teknisk koordinator i projektet Rivers of LIFE.

Välkommen hem Anders, vi är glada att ha både dig och din kompetens tillbaka i regionen. ■

Anders Persson fiskar i Mällångaån, Foto Bengt Olsson

“Det som jag tycker är extra intressant är att vi vårdar både natur- och kulturvården

Den sjungande dalen

■ TEXT JAN LAHENKORVA FOTO STIG ELVÉN

Hans Lidman levde i en brytningstid. Sverige hade påbörjat resan mot det rika och moderna land vi lever i idag. Rester av det gamla Sverige fanns kvar, vilket Lidman fångade upp och skrev om.

Vi hade ett bondesverige som levde efter årstiderna. Där man brukade jorden vår, sommar och höst och arbetade i skogen under vintrarna. Livet var hårt, fattigdom och svält var ständigt närvarande.

Priset som betalades för att landets befolkning lyftes upp ur fattigdom till välstånd och välfärd var, sett ur naturens perspektiv, högt. Skogsbruket blev brutalare, åar och älvar rensades för att omvandlas till sterila kanaler för flottning. Kraftverk dämde upp älvarna och torrlade forsarna. Lax, storöring och ål försvann. Det gick som en röd tråd i Hans Lidmans författarskap.

SVANVAKEN

Den sjungande dalen är ett bra exempel på hur Lidman knyter ihop det gamla Sverige med det mer moderna Sverige

han levde i. Berättelser om livet och människoöden från förr blandades med kritik mot hur hänsynslöst det moderna Sverige var mot naturen. I kapitlet Svanvaken beskrivs att Alfta kan ha sitt ursprung i det fornnordiska ordet alptr, som betyder svan. Hur ett stort antal sångsvanar övervintrar i svanvaken som är utloppet ur en sjö som aldrig fryser. Lidman skriver att sjön på senare tid reglerats av ett kraftverk, att vattenståndet höjts och att den lilla strömmen mellan sjöarna utplånats, vilket lett till att svanvaken riskerar att frysa om högre dämning av sjön tillåts. "Fåglarna blir hemlösa, försvinner. Den dagen gör dalen en kännbar förlust."

NATUREN UR BALANS

Den sjungande dalen har kapitel som handlar om hur en sjukdom nästan slog ut beståndet av ekorre och hur trastarna ökade i antal när ekorrarna var borta, om tjäderjakt och hur korsningen mellan tjäder och orre blivit vanligare eftersom naturens balans rubbats, hur stanken av rutten ål nedanför kraftverkets tunnelutlopp ibland är frän, men också hur kraftverkens dammar minskat översvämningar och därigenom skyddar åkerbruket.

TID ATT SONA GAMLA SYNDER

Idag är det andra tider. Kunskapen och insikten om att vi måste ställa om vårt sätt att leva och vårt sätt att nyttja naturens resurser är större än på Lidmans tid. Kampen mot fattigdom och behovet av välfärd överskuggade allt, samt tilltron till tekniken och ingenjörernas lösningar var stark. Idag har arbetet med att ställa om och att återställa en del gamla synder inletts.

Att Hans Lidmans Svartån håller på att restaureras är ett tydligt exempel på det.

Jag tror att Hans Lidman välkomnat Woxnadalens biosfärområde. ■

FAKTARUTA JAN LAHENKORVA

Jan Lahenkorva är mest känd som regionpolitiker, men han är en sportfiskare av rang. Han är även ordförande i Hans Lidmansällskapet som bildades 1987 med syfte att vara "en litterär sammanslutning som ska sträva efter vidgad och fördjupad förståelse för Hans Lidmans författarskap, samt främja forskningen om honom".

Valdemar Samuelsson, Foto privat

Bäckröding, en utplanterad art ursprungligen från Nordamerika. Bäckrödingen konkurrerar ut vår inhemska art av öring, Foto privat

Trädgårdsägare i Voxnadalen medverkar i nationellt forskningsprojekt om invasiva trädgårdsväxter

■ TEXT HANNA ALFREDSSON

Under hösten har en enkätundersökning gått ut till 6000 slumpvis utvalda trädgårdsägare i tre svenska biosfärområden. Voxnadalen är ett av dessa. Forskningsprojektet ska leda till bättre kommunikationsverktyg om invasiva trädgårdsväxter.

Invasion av främmande växter, alltså icke-inhemska växter, är ett hot mot de växter som hör hemma i vår flora och ett problem som också kan förvärras i ett varmare klimat. Ett välkänt exempel är blomsterlupinen, som må vara vacker där den breder ut sig i ett rosa, lila och vitt blommande hav, men som istället tränger undan en mångfald av inhemska växter. Detta påverkar naturligtvis inte bara de växter som trängs undan, utan även olika insekter som är knutna till specifika värdväxter.

En inkörsport för främmande växter i Sverige är trädgårdar eftersom de flesta växter i svenska trädgårdar är främmande. En del främmande växtarter har egenskaper som gör att de lätt sprids och är svåra att bekämpa. Ett sådant exempel är växten parkslide som härstammar från Japan och har en kraftig vegetativ förökning. När parkslide grävs upp sprids lätt rottdelar till närliggande områden och längs transportvägen till avfallsanläggningen.

KUNSKAP SAKNAS

Enligt Naturvårdsverket saknar 60 procent av landets befolkning kunskap om vad invasiva växter är. Hela 90 procent har aldrig gjort något medvetet för att själv stoppa spridningen av invasiva växter. En betydande andel, 12 procent, har också deponerat trädgårdsavfall i naturen vilket är en av de vanligaste spridningsvägarna för invasiva växter. Att bekämpa skador och kontrollera invasiva växter i Sverige kostar varje år mellan 1,1 – 4,5 miljarder kronor.

HUR PRATA MED ODLARE OM DETTA?

Det finns därför ett stort behov att på ett effektivt och ändamålsenligt sätt kommunicera med trädgårdsägare om invasiva växter och hotet mot den biologiska mångfalden. Just nu pågår ett två-årigt forskningsprojekt vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, om just detta. Professor Kristina Blennow vid SLU koordinerar projektet:

– För att fungera väl måste kommunikationen om invasiva växter svara mot mottagarnas kommunikationsbehov. Projektet går ut på att hjälpa experter kommunicera om invasiva växter så att kommunikationen innehåller det som trädgårdsägarna behöver veta. Det gör vi genom att med hjälp av en enkät identifiera trädgårdsägares kommunikationsbehov och vilka strategier de använder när de fattar beslut som rör invasiva

växter. Besluten kan till exempel handla om vilka växter man väljer att ha i sin trädgård. Vi ställer också frågor kring om man känner till hur de invasiva växterna ser ut och om vad man förväntar sig att invasiva växter leder till när klimatet förändras. Med hjälp av resultaten ska vi ta fram riktlinjer för vad experternas kommunikation med trädgårdsägarna bör innehålla för att bli effektiv.

DÄRFÖR INGÅR BIOSFÄROMRÅDEN

Projektet baseras på svenska ArtDatabankens nyligen publicerade riskklassificering av främmande arter, och genomförs av SLU tillsammans med ArtDatabanken, Lunds universitet, Naturvårdsverket och tre svenska biosfärområden - Voxnadalen, Blekinge Arkipelag och Vänerskärgården med Kinnekulle.

– Biosfärområden fungerar som modellområden för hållbar utveckling och har sedan tidigare erfarenhet av att kommunicera med privatpersoner om bland annat biodiversitet. Biosfärområdena bistår därför forskarna i projektet med sina erfarenheter och lokala kontaktnät för att hjälpa forskarna att ställa de rätta frågorna till trädgårdsägarna i enkäten. När väl resultaten i form av riktlinjer för kommunikation om invasiva växter är klara tänker vi oss att biosfärområdena kan använda dessa i sin fortsatta kommunikation med trädgårdsägare om invasiva växter, säger Kristina Blennow.

Hur stor effekten blir på trädgårdsägarnas beslutsfattande ska mätas i projektet, och resultaten kommer att vara användbara för myndigheter och beslutsfattare samt andra kommunikatörer och forskare. ■

Parkslide, Foto Mostphoto

Sommarjobb i våra levande vatten

■ TEXT OLLE BERGLUND

I somras fick Valdemar Samuelsson åter förtroendet att arbeta åt Biosfärområde Voxnadalen med våra vattendrag. Rent praktiskt har uppdraget mycket handlat om återställning och elfiske.

I utloppet från sjön Väsen har det funnits en gammal dammreglering som mer eller mindre höll på att braka ihop. Då flera stugägare tagit initiativ påbörjades arbetet med att åtgärda dammen och samtidigt återställa bäcken till en ekologiskt fungerande vattenmiljö. Jobbet genomfördes tillsammans med ett konsultföretag och idag är bäcken försedd med en naturlig sjötröskel som ska hålla Väsen i en relativt jämn vattennivå.

ELFISKE

Tillsammans med en gammal veteran och nestor i vattenfrågor – Bertil Nääs så ingick det också i sommarjobbet att elfiska i mindre vattendrag och även följa upp tidigare elfisken i redan restaurerade vattendrag. Elfiske kan man säga är ett sätt att droga fiskarna i en viss sträcka för att räkna och kontrollera. Sedan följs det upp för att få ett resultat över tid och se eventuella förändringar.

– Rätt utfört är elfiske en mycket bra metod och helt oskadlig för fisken, säger Valdemar.

HOT MOT BÄCKÖRING

Bertil Nääs var med även för 30 år sedan och är orolig för försurningen. Han tycker att det är dags att fundera på kalkningsåtgärder i framtiden. Ett annat orosmoment är att vattentemperaturen verkar öka och då hotar de inhemska arterna så som bäcköring. Ett annat hot mot bäcköringen är naturligtvis gäddan men också att bäckrödingen ökat så explosionsartat och att de också åter bäcköringsyngel.

Tillsammans med Ljusdals kommun har vi gjort en del jobb i Västersjön som ligger inom biosfärområdet i Ljusdals kommun. I Västersjön finns nu en fungerande sjötröskel och ån är restaurerad så långt som varit möjligt med relativt höga hänsyn till kulturlämningar. Strömmen och den naturliga sjötröskeln skapar en mycket bättre funktion för våra vattenorganismer.

TILLBAKA TILL UMEÅ

Innan Valdemar återgick till högskolestudier i Umeå så jobbade han även med

att se vilka manuella åtgärder som kan tänkas genomföras utifrån Fiske- och vattenvårdsplanen. Det arbetet kommer att ligga till grund för en projektansökan för att tillsammans med AME i Ovanåker skapa ett arbetslag som kan jobba med detta.

Valdemar är en person som helst vill vara i naturen och har trivts bra med sitt sommarjobb.

– Det skulle vara kul att vara kvar, och det finns mycket jobb som återstår att göra i de här vattendragen.

Valdemar är klar med sin biologutbildning och pluggar nu vidare på SLU för en master inom fisk- och viltförvaltning.

Förhoppningsvis kan vi åter se honom som projektledare och arbetsledare i något nytt vattenvårdsprojekt i Biosfärområdets tjänst. ■

Biosfärområde Voxnadalen!

VI VÄLKOMNAR ETT NYTT SPÄNNANDE ÅR I VÅRT BIOSFÄROMRÅDE MED MÅNGA SAKER PÅ GÅNG.

Odla grönsaker på kommunal mark! *Inspirationsträffar planeras.*

Invigning av utställning om Biosfärområde Voxnadalen på Hälsingegård Ol-Anders

Invigning av kulturstigen i Hans Lidmans fotspår. *Restaureringen av Svartån fortsätter och i höst visas filmen om Hans Lidman på SVT. Filmen är inspelad vid Mållångsboån.*

Fetvedsprojektet fortsätter. *Vi träffas och barkar träden strax före midsommar*

Projektet för ökad biologisk mångfald *börjar anlägga äng, röja och hägna in*

Skolbarnen i Loos *fortsätter med vårsådd och skördar till hösten*

Information går ut till skogsägare *om hur man ansluter sig till VoxWood*

Nätverket för kvalitetsvirke/Skogens Kulturtjänster *byggs upp*

Våtmarksprojekt startas upp *vid västra Voxsjön i Bollnäs*

Unescos biosfärprogram firar 50 år!

Karta över vandrings- och cykelleder i biosfärområdet *tar form*

Sveriges biosfärområden och svenska programkommittén *samlas i Voxnadalen i augusti*

Vi håller tummarna för två nya Lona-projekt *med start 2021*

Projektet med att restaurera gamla lador *fortsätter*

Håll koll på vår hemsida, www.voxnadalen.org

På vår Facebooksida lägger vi hela tiden ut alla nyheter. Det kan vara om projekten vi håller på med, om när och var det är möten eller det händer något annat publikt evenemang.

Brasklapp!

Vi vet alla hur tiderna är just nu, det är svårt att planera för publika evenemang och att göra saker tillsammans. Kommer vi alls att kunna ha några invigningar, inspirationsträffar eller odla tillsammans? Ingen har svar på det. Men om vi låter bli att planera då har vi gett upp redan från början, så därför kör vi på och får sedan agera utifrån vilka restriktioner som gäller vid varje givet tillfälle. Vi hoppas dock på ett riktigt bra 2021 i hälsans tecken.